

2.3. Κλασική εποχή (480-323 π.Χ.) σελ.98- 114

Κλασική ονομάζεται η εποχή που μεσολαβεί από το τέλος των περσικών πολέμων (480 π.Χ.) μέχρι το θάνατο του μεγάλου Αλεξάνδρου (323 π.Χ.).

Αξιολόγηση. Ο χαρακτηρισμός κλασική αποδίδεται στην εποχή αυτή, διότι: α) οι συντελεστές της και τα επιτεύγματά τους θεωρούνται ανώτερα από κάθε προηγούμενο, β) τα δημιουργήματά της όχι μόνο επεβίωσαν αλλά και άσκησαν δημιουργική επίδραση σε μεταγενέστερες εποχές και γ) τότε διαμορφώθηκαν οι αξίες που θεμελίωσαν το σύγχρονο δυτικό πολιτισμό.

Χαρακτηριστικά (κατά χρονολογική σειρά):

- Οι ψυχολογικές επιπτώσεις της νίκης των Ελλήνων στους περσικούς πολέμους (αυτοπεποίθηση, ψυχική ευφορία, αίσθηση αυτάρκειας και υπεροχής έναντι των «βαρβάρων») που λειτούργησαν ως κίνητρο για τα μεγάλα επιτεύγματα.
- Η ηγεμονία της Αθήνας και η αντιπαράθεσή της με τη Σπάρτη → διαίρεση του ελληνικού κόσμου σε δύο μεγάλους συνασπισμούς, εμφύλια σύρραξη (Πελοποννησιακός πόλεμος).
- Παρέμβαση των Περσών στα ελληνικά πράγματα με παροχή χρημάτων ή στρατιωτικής βοήθειας (α' μισό του 4ου αι. π.Χ.).
- Ιδέα της πανελλήνιας ένωσης → Ελληνισμός της Μακεδονίας, προεργασία από τον Φίλιππο τον Β' και ολοκλήρωση από τον Μεγάλο Αλέξανδρο.

Η συμμαχία της Δήλου - Αθηναϊκή ηγεμονία.

Η ίδρυση της συμμαχίας της Δήλου και η μετατροπή της σε αθηναϊκή ηγεμονία συνδέεται άρρηκτα με τα εσωτερικά πολιτικά πράγματα της Αθήνας και με τον αγώνα εναντίον των Περσών που ακόμη συνεχιζόταν. Συγκεκριμένα:

1. Μετά τους περσικούς πολέμους η Αθήνα εξελίχτηκε σε μεγάλη ναυτική δύναμη.

2. Για να προωθήσει τα συμφέροντά της ίδρυσε την Α' Αθηναϊκή συμμαχία (478/7 π. Χ.) και τέθηκε επικεφαλής μεγάλου μέρους των ελληνικών πόλεων.

Χαρακτηριστικά της συμμαχίας: α) έδρα στη Δήλο (Δηλιακή συμμαχία), β) συμμαχικό ταμείο και ετήσια συγκέντρωση των αντιπροσώπων στη Δήλο, γ) φόρος σε πλοία ή χρήματα και δ) (στην αρχή) όλα τα μέλη τα ίδια δικαιώματα και τις ίδιες υποχρεώσεις.

3. Η Αθήνα χρησιμοποίησε τη συμμαχία ως μέσο επικράτησης (εναντίον των Περσών) και επιβολής κυριαρχίας (στους ίδιους τους συμμάχους).

4. Όσοι Έλληνες δεν είχαν προσχωρήσει στη συμμαχία δεν εκδήλωναν φανερά την αντίθεσή τους - ακόμη και οι Σπαρτιάτες ήταν επιφυλακτικοί.

5. Ιδιαίτερο ρόλο διαδραμάτισε ο Κίμων: εκπρόσωπος της αριστοκρατικής παράταξης και υπέρ της συνεργασίας με τη Σπάρτη. Η φιλολακωνική του πολιτική ηττήθηκε, παρά το προσωπικό του κύρος λόγω της επιτυχούς αντιμετώπισης των Περσών (εκβολές του Ευρυμέδοντα, 467 π.Χ.), και οι φιλικές σχέσεις Αθήνας - Σπάρτης διακόπηκαν (Γ' Μεσσηνιακός πόλεμος, 464-455 π.Χ.).

6. Ο Κίμων εξοστρακίστηκε (461 π.Χ.), οι δημοκρατικοί - με αρχηγό τον Εφιάλτη - επικράτησαν και η φιλολακωνική πολιτική εγκαταλείφθηκε οριστικά. Στη συνέχεια αρχηγός των δημοκρατικών αναδείχτηκε ο Περικλής.

7. Η Αθήνα κατόρθωσε να επεκτείνει τη συμμαχία ανάμεσα στους Έλληνες και τελικά τη μετέτρεψε σε ηγεμονία: α) μεταφορά του συμμαχικού ταμείου στην Ακρόπολη (454 π.Χ.) και β) ένοπλες επεμβάσεις των Αθηναίων στις συμμαχικές πόλεις με την παραμικρή υπόνοια αντίδρασης.

8. Επιστροφή του Κίμωνα το 451 π.Χ. και ανατροπή του πολιτικού σκηνικού: α) υπογραφή πενταετούς ανακωχής με τη Σπάρτη και β) εστίαση στον αγώνα εναντίον των Περσών → πολιορκία του Κιτίου και θάνατος του Κίμωνα (450 π.Χ.), νίκη του Αθηναϊκού στόλου επί του Περσικού στη Σαλαμίνα της Κύπρου (449 π.Χ.) και υπογραφή συνθήκης ειρήνης με τους Πέρσες που τους υποχρέωνε να αναγνωρίσουν την ανεξαρτησία των Ελληνικών πόλεων της Μ. Ασίας (Καλλίειος ή Κιμώνειος ειρήνη).

9. Κυριαρχία στην πολιτική σκηνή του Περικλή μετά το θάνατο του Κίμωνα. Υπογραφή τριαντάχρονης συνθήκης ειρήνης με τη Σπάρτη (τριακοντούτεις σπονδαί, 445 π.Χ.).

Η εποχή του Περικλή.

Το χρονικό πλαίσιο → Μόνο 15 χρόνια ειρήνης (τριακοντούτεις σπονδαί, 445 π.Χ) κυριαρχία του Περικλή στα πολιτικά πράγματα της Αθήνας.

Χαρακτηρισμός → Ο Περικλής σφράγισε με τη δράση του την ανάπτυξη της Αθήνας α) στο εσωτερικό και β) στο εξωτερικό (απόλυτη κυριαρχία επί των συμμάχων). 5ος αι. π.Χ. → χρυσούς αιών του Περικλέους

Οι συνθήκες: 1) Καθιερώθηκε μετά τη δολοφονία του Εφιάλτη και το θάνατο του Κίμωνα. 2) Εκλεγόταν με δημοκρατικές διαδικασίες στο αξίωμα του στρατηγού.

Ηγετικά προσόντα: 1) Επιβαλλόταν στο πλήθος χωρίς να περιορίζει τις ελευθερίες του. 2) Διέθετε πολιτική οξυδέρκεια («εγίννετό τε λόγω μεν δημοκρατία, έργω δε υπό του πρώτου ανδρός αρχή»).

Η πολιτική του: 1) Ενίσχυσε το δημοκρατικό πολίτευμα (χρηματική αποζημίωση για τους κληρωτούς άρχοντες, τους βουλευτές και τους δικαστές, δαπάνες για την πολιτιστική ανάπτυξη, θεωρικά).

2) Επέκτεινε την εμπορική επιρροή των Αθηναίων και προς τη Δύση (συμμαχία με την Εγέστα, τους Λεοντίνους και το Ρήγιο, συμμετοχή στην αποικία των Θουρίων, ανάδειξη του Πειραιά στο κυριότερο εμπορικό λιμάνι όλης της Μεσογείου).

3) Διασφάλισε τα έσοδα του κράτους από α) τα μεταλλεία, β) τη φορολογία, γ) το φόρο των συμμάχων και δ) τις έκτακτες εισφορές.

α) Μεταλλεία (του Λαυρίου) → Εκμίσθωση σε ιδιώτες, εργασία από δούλους.

β) Φορολογία → Άμεση φορολογία σε στιγμές μεγάλης κρίσης, μετοίκιο, έμμεση φορολογία για τα εισαγόμενα και εξαγόμενα προϊόντα από τα αθηναϊκά λιμάνια.

γ) Φόρος των συμμάχων → Το συμμαχικό ταμείο μεταφέρθηκε στην Αθήνα (454 π.Χ. , 8.000 τάλαντα), τακτικοί και έκτακτοι φόροι προς τους συμμάχους υπό μορφή πολεμικών αποζημιώσεων.

δ) Έκτακτες εισφορές → Θεσμός της λειτουργίας που αφορούσε τους πλουσιότερους

πολίτες και είχε υποχρεωτικό και τιμητικό ταυτόχρονα χαρακτήρα (οι βασικές λειτουργίες: χορηγία, τριηραρχία, αρχιθεωρία, εστίαση, γυμνασιарχία).

Ο Πελοποννησιακός πόλεμος (431-404 π.Χ.): Η σκληρότερη εμφύλια σύγκρουση του αρχαίου ελληνικού κόσμου.

- A) Τα προφανή αίτια: 1) Τα προβλήματα που εκδηλώνονταν μέχρι το 445 π.Χ. (τριάκοντούτειες σπονδαί) με τις τοπικές συγκρούσεις μεταξύ Αθηναίων και Σπαρτιατών - Θηβαίων - Κορινθίων ποτέ δεν λύθηκαν.
- 2) Η Αθηναϊκή και η Πελοποννησιακή συμμαχία (Αθήνα - Σπάρτη) βρίσκονταν σε συνεχή ανταγωνισμό.
- B) Τα βαθύτερα αίτια: 1) Η φυλετική διαφορά (Ίωνες - Δωριείς) 2) Η πολιτειακή συγκρότηση των δύο αντιπάλων (δημοκρατία - ολιγαρχία) 3) Οι ηγεμονικές τάσεις της Αθήνας. 4) Όλος ο ελληνικός κόσμος είχε χωριστεί σε δύο αντίπαλα στρατόπεδα.
- Διάρκεια: Περίπου 30 χρόνια.
- Έρευνα και περιγραφή: Οι ιστορικοί Θουκυδίδης και Ξενοφών.
- Φάσεις: α) Αρχιδάμειος / Δεκαετής πόλεμος (431-421 π.Χ.), β) Σικελική εκστρατεία (415-413 π.Χ.) και γ) Δεκελειακός / Ίωνικός πόλεμος (413-404 π.Χ.).
- Χαρακτηρισμός: Εξοντωτικός ο πόλεμος για τις ελληνικές πόλεις, ιδίως για όσες ήρθαν σε άμεση αντιπαράθεση με μία από τις δύο μεγάλες δυνάμεις (π.χ. Μυτιλήνη, Μήλος).
- Επιπτώσεις: α) υλικές καταστροφές, β) εξαχρείωση των ανθρώπων και γ) προϋποθέσεις ανάμειξης των Περσών στα ελληνικά πράγματα.
- Συνέπειες: α) άμεσες: Ήττα των Αθηναίων και αναγνώριση της Σπαρτιατικής ηγεμονίας (404 π.Χ.), β) έμμεσες: Παρακμή των πόλεων-κρατών κατά τον επόμενο αιώνα.

Η κρίση της πόλης-κράτους, 4ος αι. π.Χ.

- Κρίση στο εσωτερικό → οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα.
- Κρίση στο εξωτερικό → όξυνση του ανταγωνισμού μεταξύ των πόλεων-κρατών, πολλαπλασιασμός των συγκρούσεων, περσική επέμβαση.
- Περσική πολιτική → παροχή χρημάτων προς διαφορετικές κατευθύνσεις με στόχοτη διάσπαση του ελληνικού κόσμου.
- Τα γεγονότα → 1) Μετά τον Πελοποννησιακό Πόλεμο δημιουργήθηκε αντισπαρτιατικός συνασπισμός (Θήβα, Κόρινθος, Άργος, Αθήνα) με περσική υποκίνηση και ξέσπασε ο Βοιωτικός / Κορινθιακός πόλεμος (395-386 π.Χ.).
- 2) Ο πόλεμος τελείωσε με τη μειωτική για τον ελληνισμό Βασιλείο / Ανταλκίδειο ειρήνη. Όροι: α) υποταγή των πόλεων της Μ. Ασίας και της Κύπρου στον Πέρση ηγεμόνα, β) αυτονομία των ελληνικών πόλεων, πλην της Ίμβρου, της Λήμνου και της Σκύρου που έμειναν στους αθηναίους και γ) η Σπάρτη σε ρόλο τοποτηρητή των περσικών συμφερόντων στην Ελλάδα. Με την ειρήνη αυτή οι Σπαρτιάτες μεταβάλλονται ουσιαστικά σε όργανα της περσικής πολιτικής στην Ελλάδα.
- 3) Μετά τη Σπαρτιατική ακολουθεί η βραχύβια Θηβαϊκή ηγεμονία, με τις μάχες στα Λεύκτρα (371 π.Χ.) και στη Μαντίνεια (362 π.Χ.) να κρίνουν αντίστοιχα την άνοδο και την πτώση της.
- Όλα τα παραπάνω → Συμπτώματα παρακμής των ελληνικών πόλεων-κρατών.

Η πανελλήνια ιδέα.

Μέσα από την παρακμή και την κακοδαιμονία γεννιέται το όραμα ενός πανελλήνιου συνασπισμού. Η πανελλήνια ένωση άρχισε ως ιδέα και σταδιακά μεταβλήθηκε σε πολιτική:

1) Γοργίας, σοφιστής, τέλη του 5ου αι. → διατύπωσε για πρώτη φορά την ιδέα (ρητορικός λόγος στην Ολυμπία) .

2) Ισοκράτης, Αθηναίος ρητοροδιδάσκαλος → εξέφρασε την αντίστοιχη πολιτική, καθώς ήταν από τους πρώτους που κατόρθωσαν να αποδεσμευτούν από το τοπικιστικό πνεύμα της εποχής. Απόψεις του, κατά χρονολογική σειρά:

- Η Αθήνα μπορεί να ανασυστήσει την ηγεμονία της και να αναλάβει τον κοινό ελληνικό αγώνα εναντίον των Περσών (Πανηγυρικός, 380 π.Χ.).

- Ένας ισχυρός μονάρχης μπορεί να ενώσει τους Έλληνες και να τους οδηγήσει εναντίον των Περσών (υποψήφιος προσωπικότητες: Ευαγόρας, Ιάσωνας, Διονύσιος Α΄).

- Ο Φίλιππος ο Β΄ της Μακεδονίας κρίνεται ως ο καταλληλότερος για να αναλάβει αυτό το ρόλο.

3) Δημοσθένης, Αθηναίος ρήτορας → αντίθετος προς όλα τα προηγούμενα, εκφράζει την παραδοσιακή θέση περί πρωταγωνιστικού ρόλου της Αθήνας, σε αντίθεση με τις άλλες πόλεις-κράτη.

Ο Φίλιππος ο Β΄ και η ένωση των Ελλήνων.

Ισχυρός ηγεμόνας, πρώτα σταθεροποίησε τη θέση του στο θρόνο της Μακεδονίας και έπειτα α)

ισχυροποίησε το μακεδονικό κράτος και

β) επέκτεινε την εξουσία του στην υπόλοιπη Ελλάδα, υλοποιώντας με αυτό τον τρόπο την ιδέα της πανελλήνιας ένωσης.

Α) Ισχυροποίηση μακεδονικού κράτους:

1. αντιμετώπιση των επιδρομών Ιλλυριών και Παιόνων στα βόρεια·

2. οργάνωση ισχυρού στρατού (μακεδονική φάλαγγα, αποτελούμενη από 16 σειρές πεζεταίρους με σάρισες - ιππικό (εταίροι) - σώμα ακοντιστών, τοξοτών και πελταστών) ·

3. δημιουργία ισχυρής οικονομίας (κατάληψη μεταλλείων χρυσού στο Παγγαίο, κοπή νομίσματος (χρυσός στατήρ)) ·

4. επεκτατική εξωτερική πολιτική (στην αρχή με στόχο την εξασφάλιση καλλιεργήσιμων εκτάσεων για τους άνδρες του στρατού και αργότερα με σκοπό την υπαγωγή της κεντρικής και νότιας Ελλάδας στη μακεδονική εξουσία και την ένωση των Ελλήνων υπό την αρχηγία του).

Β) Επέκταση της εξουσίας του στην υπόλοιπη Ελλάδα. Ο Φίλιππος ο Β΄ επέκτεινε την εξουσία του κατά στάδια:

1. Α΄ στάδιο: Κατάληψη Χαλκιδικής, Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, μέχρι τις δυτικές ακτές του Εύξεινου Πόντου.

2. Β' Στάδιο: Επέμβαση στη Θεσσαλία και τη νότιο Ελλάδα (αφορμή το μαντείο των Δελφών), νικηφόρα μάχη στη Χαιρώνεια (338 π.Χ.) ενάντια σε Θηβαίους και Αθηναίους, επιβολή του ως αδιαφιλονίκητου πανελλήνιου ηγέτη που μπορεί να οδηγήσει τους Έλληνες εναντίον των περσών.

3. Γ' Στάδιο: Συνέδριο στην Κόρινθο (337 π.Χ.) με συμμετοχή όλων των ελληνικών πόλεων (πλην Σπάρτης) → υλοποιείται η πανελλήνια ιδέα. Αποφάσεις:

□ απαγόρευση συγκρούσεων μεταξύ ελληνικών πόλεων και βίαιης μεταβολής των καθεστώτων τους ·

□ προστασία της ναυσιπλοΐας και καταδίκη της πειρατείας ·

□ ίδρυση πανελλήνιας συμμαχίας με αμυντικό και επιθετικό χαρακτήρα (εναντίον των Περσών) και ισόβιο αρχηγό τον Φίλιππο Β'.

Τέλος, 336 π.Χ. → Επανάληψη του συνεδρίου μετά τη δολοφονία του Φιλίππου του Β' και έκφραση της εμπιστοσύνης των συνέδρων στο πρόσωπο του γιου του, Αλέξανδρου.

Το έργο του Μ. Αλεξάνδρου.

Γενικός χαρακτηρισμός:

1) Ο Μ. Αλέξανδρος δημιούργησε τις προϋποθέσεις για την οικουμενική ανάπτυξη του Ελληνισμού.

2) Πραγματοποίησε τεράστιο έργο σε πολλούς τομείς, παρά τη σύντομη ζωή του (πέθανε 33 ετών) και την περιορισμένη χρονικά βασιλεία του (336-323 π.Χ.).

3) Το έργο του επηρέασε τους επόμενους αιώνες και μετέβαλε την ιστορική πορεία των λαών της Ανατολής και της Μεσογείου.

4) Η μορφή και η δράση του έμειναν ζωντανές στη μνήμη των λαών, συνυφάνθηκαν με τη λαϊκή φαντασία και δημιουργήθηκαν θρύλοι.

Ειδικότερα:

1) Στρατιωτικός τομέας: διορατικός στρατηγός με μεγαλοφυή σκέψη ως προς

α) την κατάκτηση τεράστιων περιοχών

β) τον σχεδιασμό αντιμετώπισης του αντιπάλου στις κατά μέτωπο συγκρούσεις και στις πολιορκίες.

2) Πολιτική δράση: στόχος η ανάμειξη ελληνικού και ασιατικού κόσμου και η ένωσή τους υπό ισχυρή διοίκηση (α) αποδοχή των τοπικών παραδόσεων και του διαφορετικού τρόπου άσκησης της εξουσίας κάθε λαού, β) διατήρηση του θεσμού των σατραπειών, με Έλληνες ή Πέρσες διοικητές, γ) δημιουργία σχετικής διοικητικής παράδοσης).

3) Οικονομικός τομέας: δημιουργία του συστήματος της νομισματικής οικονομίας, με ενιαίο χαρακτήρα στην απέραντη αυτοκρατορία, και εγκατάλειψη της ιδέας του αυτοκρατορικού θησαυροφυλακίου. (Επιμέρους μέτρα: α) κατάργηση της σατραπείας ως φορολογικής μονάδας, β) δημιουργία φορολογικής περιφέρειας με περισσότερες της μιας σατραπείες, γ) μετατροπή των θησαυρών που συγκεντρώνονταν σε χρυσό νόμισμα).

4) Πολιτιστικός τομέας: τεράστια η πολιτισμική σημασία της εκστρατείας του Μ. Αλεξάνδρου που πήρε τη διάσταση της ένοπλης εξερεύνησης. Επιμέρους στοιχεία που δικαιολογούν τον χαρακτηρισμό: α) διάδοση της ελληνικής γλώσσας και του ελληνικού πολιτισμού, β) υιοθέτηση πολιτιστικών στοιχείων των λαών της Ανατολής, γ) ίδρυση νέων πόλεων, δ) εξερεύνηση περιοχών, ε) επιθυμία για έρευνα.

Ο πολιτισμός της κλασσικής περιόδου.

Γενικά: Η πολιτιστική ανάπτυξη της κλασσικής περιόδου γίνεται αντιληπτή: α) από τα πνευματικά και καλλιτεχνικά επιτεύγματα και β) από την καθημερινή ζωή στις ελληνικές πόλεις (μητροπολιτική Ελλάδα και αποικίες).

α) Επιτεύγματα:

- 5ος και 4ος αι. π.Χ. → έργα απaráμιλλα σε πνευματική και καλλιτεχνική λαμπρότητα. πρότυπα για τους μεταγενέστερους δημιουργούς.
- Αθήνα → τα πρωτεία στην πολιτιστική ανάπτυξη: ευημερία και ποιότητα ζωής, πόλος έλξης για καλλιτέχνες και πνευματικούς ανθρώπους, δράση Περικλή, οικοδόμηση σπουδαίων έργων στην Ακρόπολη, τέλεση λαμπρών πανηγύρεων και πνευματικών εκδηλώσεων (Παναθήναια, Ελευσίνα μυστήρια, Θεατρικές παραστάσεις κ.ά.).

β) Καθημερινή ζωή:

- περιφρονητική αντιμετώπιση της χειρωνακτικής εργασίας
- ενασχόληση των ελεύθερων πολιτών με τα κοινά
- διασκέδαση σε ιδιωτικά συμπόσια και σε δημόσιες γιορτές και πανηγύρια (π.χ. Θεατρικές παραστάσεις)
- κοινωνικός ο χαρακτήρας των ειδικών τελετών που πλαισίωναν τη γέννηση, τον γάμο και τον θάνατο.

Ειδικότερα:

- Φιλοσοφία → επίκεντρο ο άνθρωπος και τα προβλήματά του · ερμηνεία των φαινομένων με βάση τη λογική (ορθολογισμός). Εκπρόσωποι: σοφιστές και Σωκράτης (5ος αι.), Πλάτων και Αριστοτέλης (4ος αι) – όλοι επιδίωξαν με τις προτάσεις τους να βελτιώσουν τον άνθρωπο και τη ζωή του.
- Ιστοριογραφία → Ηρόδοτος και Θουκυδίδης (5ος αι.), Ξενοφών (4ος αι.). Ο Θουκυδίδης με το έργο του έθεσε τα θεμέλια της επιστήμης της ιστορίας.
- Ποιητική τέχνη → Τεράστια η προσφορά της Αθήνας της κλασσικής περιόδου στη σύγχρονη πολιτισμένη ανθρωπότητα με την τραγωδία (Αισχύλος, Σοφοκλής, Ευριπίδης) και με την κωμωδία (Αριστοφάνης).
- Ρητορικός λόγος → Καλλιεργήθηκε κυρίως τον 4ο αι. (Λυσίας, Ισοκράτης, Δημοσθένης), στο πλαίσιο της άνθησης του δημοκρατικού πολιτεύματος και της οργάνωσης της δικαιοσύνης προς το συμφέρον του πολίτη.
- Επιστήμες → Κατά την κλασσική περίοδο συστηματοποιήθηκαν οι γνώσεις για τη φύση και τον άνθρωπο · οι περισσότεροι φιλόσοφοι ήταν και ειδικοί ερευνητές σε κάποιο τομέα της επιστήμης, π.χ. Μέτων ο Αθηναίος (μαθηματικά και αστρονομία), Ιππόδαμος ο Μιλήσιος (πολεοδομία), Ιπποκράτης ο Κώος (ιατρική · ο Ιπποκράτης εισήγαγε τη θεμελιώδη αντίληψη ότι όλες οι ασθένειες έχουν φυσικά αίτια).

